

לאברהם

ויקראו לפניו אברהם (בראשית מא, מג)
"זה יוסף שהיה אב בחכמה" (ר"ט)

מתורתו ומשנתו של
שר התורה הגאון הקדוש
רבי יוסף ענגיל זצ"ל

פרשת אחרי-קדושים תשפ"ג • שנה ג' - גליון קכ"א • מכון "אוהבי תורה" להוצאת ספרי רבינו זי"ע

תפארת יוסף

פנינים על פרשת השבוע

לקח טוב

כלל י'

וּמִזְרַעַךְ לֹא תֵתַן לְהַעֲבִיר לְמִלֶּךָ (יח, כא).

אם מוכח מדמקריב זרעו חייב ועצמו פטור - דטפל חמור מעיקר

הנה נא האי סברא דאי אפשר שיהיה טפל חמור מעיקר רגילה על לשון הפוסקים ז"ל, ודנים הלכה מכהה"ל.

ומקור הסברא הזאת הוא מש"ס זבחים (מח; שם סג.) ומנחות (אא; ובכורות יד): שבמקומות אלה הוזכר לשון זה דלא מציינו טפל חמור מן העיקר. והנה שמתי אל לבי לעיין בסברא זאת, וראיתי דלא לבד דמסוגיא דזבחים עצמה שם (טו). מוכח דאין סברא זאת דאי אפשר לטפל כו' מוכרחת, כי אם מוכח כן גם כן מדוכתי טובי'.

מציינו בסנהדרין (סד): דמעביר מזרעו למולך חייב, ומעביר את עצמו פטור, עיין שם. ואם כן למה דאמרו התם (סד) דמולך עבודת כוכבים הוא, וענין ההעברה למולך הוא רק הקרבה שמקריב זרעו לעבודת כוכבים, אם כן הרי זה טפל חמור מן העיקר, דמקריב זרעו לעבודת כוכבים חייב ומקריב עצמו פטור. וכל עיקר ענין הקרבן הרי הוא רק שנחשב הקרבן כאילו הקריב את עצמו, כמבואר ברמב"ן על התורה (פרשת ויקרא א, ט ד"ה ויח) ובשאר מפרשים (רבינו בחיי שם ד"ה והקטני; אברבנאל הקדמה לספר ויקרא הפרק הדי'). ואם כן, מקריב את עצמו וודאי דחשיב יותר הקרבה ועבודה מאם מקריב את הזולת, וכמוהו גם לפי הסברא הפשוטה.

לרמב"ן העברת בנו חמורה מהעברת עצמו מצד שפיכות דמים

והנה לפי מה שכתב הרמב"ן על התורה בפרשתינו (יה, כא ד"ה ועם), דהיה הבן העובר באש המולך מת בו לפעמים, אם כן ניהא שפיר הא דמעביר זרעו חייב ומעביר עצמו פטור, דכיון דמת לפעמים על ידי ההעברה, אם כן הויה לה ההעברה עבירת שפיכות דמים. ועל כן נהי דגם הריגת עצמו אסורה מקרא ד'אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש' (בראשית ט, ה) וכונדע (בבא קמא צא: רמב"ם הלכות רוצח פ"ב ה"ג), עם כל זה יש לומר דהריגת זולתו - וכל שכן הריגת זרעו - חמור מהריגת עצמו.

י"א שהריגת עצמו חמורה כהריגת זרעו

ואולם בבית יוסף יורה דעה (סימן קנ סעיף א בדק הבית ד"ה וכתוב) כתב וז"ל: וכתוב בארחות חיים (להר"א מלוני דין אהבת השם וידיאתו את), בבראשית רבה (לד, ג) דורש, 'אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש', אוהרה לחונק את עצמו, יכול אפילו כחנניה מישאל ועזריה, תלמוד לומר 'אך'. פירוש, בשעת השמד יכול למסור עצמו למיתה ולהרוג את עצמו, אם

יודע שלא ויכל לעמוד בנסיון וכו'. ומכאן מביאין ראיה השוחטים התינוקות בשעת השמד כו', עכ"ל. ולמוכח לדעה הנ"ל דהריגת עצמו חמורה כהריגת זרעו, דאם לא כן מאי ראיא מביאין לשחיטת התינוקות ממה שהתירה תורה הריגת עצמו.

העברת עצמו חמורה ואין מיתה מכפרת

והנה יש לומר עוד, דהא דמעביר עצמו פטור הוא באמת מפאת דהעברת עצמו הוא הקרבה ועבודה טפי וכנ"ל, ועל כן אדרבה, משום חומר העבירה אין מתכפר במיתת בית דין, ועל כן פטור. וכדוגמת שכתב הסמ"ג (לא תעשה ט) בטעם דמעביר כל זרעו פטור (עיין סנהדרין סד) וכונדע, ובאתי אך להעיר.

גליוני הש"ס

פסחים ג.

ביום זבחכם יאכל ומקחרת והנותר עד יום השלישי באש ישרף (יש, ו).

רק מדאורייתא נחשב תכף לאכילה שריפה

איתא בגמרא פסחים (ג), יכול יהא נאכל אור לשלישי, ודין הוא, וזבחים נאכלים ליום אחד ושלמים נאכלים לשני ימים, מה להלן לילה אחר היום אף כאן לילה אחר היום. תלמוד לומר 'ביום זבחכם יאכל ומקחרת והנותר עד יום', בעוד יום הוא נאכל ואינו נאכל לאור שלישי. יכול ישרף מיד, ודין הוא, זבחים נאכלין ליום ולילה אחד ושלמים נאכלין לשני ימים ולילה אחד, מה להלן תכף לאכילה שריפה אף כאן תיכף לאכילה שריפה וכו'.

עיין מגילה (ה), דמצוות שזמנן ביום מצוותן לכתחלה מהנין החמה, ואם כן פשוט לכאורה, דגם נותר בזמנו דאין נשרף אלא ביום - כמבואר ביבמות (עב), צריך להמתין בשריפתו עד הניח החמה, ואילו אכילת הקודש הרי אינו רק עד עמוד השחר (עיין ברכות ב), ואם כן אין תכף לאכילה שריפה. וצריך לומר, דהך דמגילה הוא רק מדרבנן, עיין שם ברש"י (ד"ה וכו'), דלפי שאין הכל בקיין בעמוד כו', חייבו להמתין עד הניח כו', ואילו הש"ס דפסחים אקרא קאי, ושפיר נקט תכף כו'. ולפי זה על כל פנים בפועל לפי מה שנתחדש, הדרבנן איננו תכף כו'.

ומיזבש בזה קושית הראב"ה (סימן קנד) אשר הבאתי בגליון ברכות (מב. ד"ה אלא), דמדוע לא חשיב להך דכאן בין תכיפות דשם. ולהנ"ל ניהא, דתכף כו' דפסחים - אינו לפי הדרבנן, רק לפי הדאורייתא לבד, ובכחאי גוונא לא איירי התם, רק במה שהוא תכף בפועל מדאורייתא ומדרבנן.

ואולם לפי זה בלאו הכי ניהא קושית הראב"ה, דמדרבנן הא קדשים נאכלים רק עד חצות (עיין ברכות ב), ואין תכף לאכילה שריפה.

אם בשריפת נותר צריך להמתין עד ניח החמה

ובגוף הדבר אי בשריפת נותר צריך להמתין עד הניח כו', יש לעיין עוד, דבנותר דקדשי קדשים דהכהנים שורפין אותו (עיין ספר החינוך מצוה קמו ד"ה ונוהגת), יש לומר דכהנים זריזין (שבת כ). ומשערין עמוד השחר בדקדוק ואינם טועים. ועיין יומא (לז), לשאר עמא כו', עיין שם היטב. וגם בנותר דקדשים קלים יש לעיין, דיש לומר דרק בדבר שהקדמתו זריזות לבד חייבו להמתין עד הניח כו', מה שאין כן בשריפת קדשים פסולין, דמציאיות הקודש והזיזות בפסול הוא בזיון לו, וזה עניין השריפה שציותה תורה כמבואר בחינוך (מצוה קמג), ואם כן ההקדמה איננה זריזות לבד, רק גוף המצוה, דאם יאחר הרי יהיה הקודש זמן ההוא בבזיון, ועל כן אפשר דבזה לא אמרו לאחר כלל, ודו"ק היטיב מאוד. ועיין זבחים (פה), אפילו הכי עדיפא שלא יהיו קדשי שמים מוטלין כנבילה. ויש להאריך בזה, ואין הגליון מספיק.

בית האוצר

מערכת אכלל רו

כי איש איש אשר יקלל את אביו ואת אמו מות יומת אביו ואמו קלל דמיו בו (כ, ט).

אשתו כגופו - ובעלה כגופה

אשתו כגופו (ברכות כד). יש להסתפק אי אמרינן גם כן להיפוך דבעלה כגופה.

ועיין בספר אור החיים על התורה ויקרא כאן (ד"ה ומעתה ד"ה ואם), שכתב וז"ל: שהרי בן מת לצד שנגע בכבוד אביו או בכבוד אמו, ואין אנו אומרים והרי אין כל הבן של האב או של האם להמית בשבילם. ואם תאמר, גם על זה דן אנכי, למה יהיה המושפט הזה. לזה גמר אומר 'אביו ואמו קלל', פירוש, כי כשמקלל אביו - מקלל גם אמו, וכן להיפוך, והטעם לצד שהאב והאם הם גוף אחד, כמאמרם ז"ל אשתו כגופו, עכ"ל.

נראה שהבין ז"ל בפשיטות, דהא דאשתו כגופו הוא הדין דבעלה כגופה, ושניהם יחד לגוף אחד יחשבו, וכמבואר להדיא במלשוננו ז"ל. וגם מוגוף הכוונה, דאם לא כן היה ראוי דרק במקלל אים יחשב כמקלל את האב, מפאת דאשתו כגופו, אבל מקלל אב לא היה ראוי שיוחשב מקלל אם, כיון שאין בעלה כגופה, וכמובן.

זורחת ניצוצות יוצאין ממנה, והכל יודעין שהגיע זמן קריאת שמע. מיתניב, הקורא את שמע שחרית עם אנשי משמר ואנשי מעמד לא יצא, מפני שאנשי משמר משכימין ואנשי מעמד מאחרים. אמר אב"י לשאר עמא דבירושלים (הבאים בעורה הוא סימן להודיע זמן קריאת שמע, רש"י). הרי דבמקדש היה עלות השחר בדקדוק. (ו) והאריך רבינו בראיות. וכאן הובא השייך לפרשתנו.

לאיבעית אימא, הלא די בתירין הראשון, וזה פשוט, לשון רבינו שם.

רבינו האריך שם בראיות, וכאן הובא הנוגע לפרשתנו.

שם איתא: "שלש תכיפות הן, תכף לסמיכה שחיטה, תכף לגאולה תפלה, תכף לנטילת ידים ברכה".

האיתא שם: "הילני עשתה נברשת של זב. תנא. בשעה שהחמה

(א) ראה לקח טוב כלל יז פסקא א-ג, מה שהביא רבינו מהחינוך מצוה סח ד"ה והעובר, ומש"ת תתם סופר חלק יורה דעה סימן רכג ד"ה דבר האסור.

(ב) עיין שם דקאמר, ואיבעית אימא אמר קרא 'העולה' (ויקרא ד, כד) - במקומה תהא, ומוכח בהדיא דסבירא ליה להאי שינויא דאפשר לטפל שיהיה חמור מן העיקר, דאם לא כן למה לו

וְיִשְׁמְרֶתֶם אֶת הַקֶּטֶי וְאֶת מִשְׁפְּטֵי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאֱדוֹם וְחֵי פִהֶם אֲנִי ד' (יה, ה)

ביישוב קושיית תוספות שעכו"ם נקראים 'אדם'

~ מתוך: בית האוצר מערכת א כלל ז-ח ~

נא-ג) שכתב, כי שם כל דבר הנוח רק על נפשו, שנפש כל דבר הוא עצמותו וגדרו, שכן הבעל חי לולי הנפש החיונית היה ממין הצומחים, ונפש החיונית שלו היא המגדרתו למין בפני עצמו, וכן הוא בכל הדברים שנפשם היא עצמותם וגדרם האמיתי, ועל כן השם של כל דבר - אשר וודאי דהונח רק על עצמות הדבר, לכן קאי רק על הנפש, עיין שם היטב. וכן כתבו גם כן כל

ספרי הקדושים (עיין זוה"ח רות פט; שער הגלגלים הקדמה כג ד"ה ובוה יתבאר), ד"שם הדבר הוא אל נפש הדבר, ואתנו לה סימנא בקרא (בראשית, ט) 'וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו', כי השם הוא אל הנפש.¹

לנפש ישראל יש חיבור עם הגוף גם לאחר מיתה ועל כן יש לומר, ד'ישראל שנפשותם נשאת וחופפת על גופם בקבר כל שבעת ימי אבלות (עיין זוה"ק יח וכו); שער המצות פרשת וחי ד"ה דני, ואחר כך כל ה"ב חודש גם כן מחוברת אליו ביותר, שהרי חוזרת ויורדת כל ה"ב חודש (עיין זוה"ק שם; רמב"ן שער הגמול עמוד רצ ד"ה אבל עוד), וגם אחרי ה"ב חודש יש אל הנפש ענין חיבור

עדיין עם הגוף, וכמבואר בכל **ספרי הקדושים** (עיין זוה"ק שלח קסט-קע; אור צדיקים עמוד העבודה פ"ג א).²

ישראל ראוי לשם אדם אף במותו משום חיבור נפשו אליו ועל כן שפיר ראוי השם 'אדם' גם על ישראל מת, דנהי ששם אדם קאי על הנפש וכנ"ל, עם כל זה הרי גם אחרי המיתה עדיין הנפש מחוברת חיבור מה לגוף וכנ"ל, ועל כן נקרא גם הגוף גם אז בשם 'אדם' - מפאת הנפש המחוברת אליו גם אז. מה שאין כן בעובדי כוכבים, נהי דבחייהם גם להם יש נפש (עיין עץ חיים שער מח פרק ב), עם כל זה במיתתם שנפשם נעדרת (עיין זוה"ח בראשית יח; ערבי נחל פרשת ויקהל דרוש ב ד"ה דע), על כן אחרי מיתתם אין קרוים אדם, כיון ששם הזה הוא אל הנפש - והרי אין נפשם נמצאת אז. ועל כן שפיר אמרו ביבמות (סא) דמות עובד כוכבים אין מטמא באוהל, מפאת שאין קרוים אדם, והכוונה כנ"ל, שפתי עובדי כוכבים אין קרוים אדם, מה שאין כן בהך דסנהדרין (נט) דאיירי בעובד כוכבים חי, שפיר נקרא גם הוא 'אדם', כן היה אפשר לומר לכאורה.

ישראל ראוי לשם אדם אף במותו משום חיבור נפשו אליו

בגמרא כריתות מבואר שישראל אינו נקרא 'אדם' במותו ועכו"ם אף לא בחייו ואולם הדרנא בי מתרי טעמי. חדא, דאם כן ימצא דמת ישראל נקרא אדם, וזהו היפוך סוגיא דכריתות (י:): דהסך משמן המשחה למתים פטור משום דמת לא מקרי אדם. ותו, דעדיין לא הועלנו בתירוצינו זה כלום, דנהי דתתיישב סתירת גמרא יבמות לגמרא סנהדרין הנ"ל, עם כל זה הרי עדיין יקשה מש"ס כריתות שם אש"ס סנהדרין הנ"ל, דבש"ס כריתות שם איתא דהסך משמן המשחה לעובד כוכבים פטור, משום דכתב (שמות ל, לב) 'על בשר אדם לא ייסק' - ועובדי כוכבים אין קרוים אדם, ואם כן הרי סבירא ליה להדיא לסוגיא דכריתות הנ"ל דגם עובד כוכבים חי אין קרוי אדם, ואם כן הרי אכתי יתקשי מסוגיא דכריתות הנ"ל אסוגיא דסנהדרין הנ"ל.

בתוכם, כמו הבל דגרמי דאשתאר בחבורא גו גרמאי כו', עכ"ל. ורמזו גם כן באומרם ז"ל (יבמות יז), דהאומר דבר שמועה בשם תלמיד חכם הנפטר, אזי שפתותיו דובבות בקבר, והוא ענין המשכה שבמשכין מנפשו אל גופו. ואילו לא היה שום חיבור עוד לנפש אל הגוף, אזי לא היה אפשר להמשיך עוד הנפש אל הגוף על ידי הדבר תורה שאומרים בפיו, דכמו שאין הנפש נמשכת אל גופו של מת אחר, או לא איהו חומר אחר מן החומרים, על ידי הדבר תורה שאומרים בשמו, כן לא היה ראוי לה להמשיך אל הגוף אשר היתה בו בחיים חיותה, אילו כבר פסק כל חיבורה אליו ולא היה לה שום חיבור עוד עמו, כי אז הלא הגוף הזה כשאר הגופים יחשב, ומדוע תומשך הנפש יותר לתוכם מאל תוך שאר הגופים, ועל כרחך דיש אל הנפש חיבור מה אל הגוף תמיד, ושלא פסק החיבור מכל וכל, וכמובן.³

חכמינו ז"ל הנ"ל (יבמות שם) 'אדם אתם' (יחזקאל לד, לא) - אתם קרויים אדם, ולא העכו"ם קרויים אדם. ותוכן הדברים, כי נשמת אדם הראשון העצמית היתה נשמה של קדושה חלק אלקי ממעל יתברך שמו, וכמו שכתוב (בראשית ב, ז) 'ויפח באפיו נשמת חיים, ובזוהר (עיין ליקוטי אמרים תניא פ"ב; ספר הפליאה, פרעמישאל תרמוד דף יב.) אמרו, מאן דנפח - מתוכיה נפח. ורק אחרי חטא עין הדעת הלבשיתה הסטרא אחרא הנקרא 'אדם בליעל' (עיין תיקון"ו תיקון סו צח), בסוד הכתוב (קהלת ח, ט) 'עת אשר שלט האדם באדם לרע לו' (עיין זוה"ק משפטים צה; עין חיים שער מט פרק ד).

ועל כן בני ישראל אשר יצאו מאדם הראשון, להם חלקי נשמת אדם הראשון העצמית. אולם העובדי כוכבים יצאו מלבוש נשמת אדם הראשון שהלבישתו הסטרא אחרא הנ"ל, ואין נפשותם מנפש אדם הראשון העצמית כלל. וזהו 'אתם קרויים אדם', כי בני ישראל הם ממש עצמיות אדם הראשון, ולא כן העובדי כוכבים, עד כאן תוכן דבריו, עיין שם היטב.

'האדם' כשם תואר - כולל גם עכו"ם והנה תיבת אדם הוא בשתי פנים: א) שם העצם של אדם הראשון. ב) שם התואר של מין בני אדם (עיין אבן עזרא שיטה אחרת בראשית א, כו; ר"ק שם ב, ח ו"ה י"ש). והנה מדברי הספר הגלגלים הנ"ל מובן, כי כאשר תרמוז תיבת 'אדם' על שם העצם של אדם הראשון, אז לא קאי אעכו"ם, כיון דהם אינם יוצאים כלל מעצמיות נפש אדם הראשון וכנ"ל. אולם כאשר היא שם התואר והמין, אז גם הם בכלל, שהרי גם כן כמין אדם - קַדְיָר.

והנה הרב"ע פרשת שמות (ג, טו) כתב, כי הה"א בתחילת התיבה הוא סימן על התיבה שאינה שם העצם, כי אם שם התואר. כי שם העצם לא יפול בו ה"א, שלא יתכן לומר 'הראובן' 'השמעון', כי אם 'החכם' 'העשיר', עיין שם היטב. ולפי זה כאשר נאמר 'האדם' בה"א, אם כן אז בהכרח תיבת 'אדם' הוא שם התואר והמין [וכן מבואר ברב"ע שם, עיין שם היטב], ועל כן שפיר קאי גם אעכו"ם. מה שאין כן כשנאמר 'אדם' בלא ה"א, אז נדרש על שם העצם של אדם הראשון, וקאי רק לישראל מפאת היותם עצמיות אדם הראשון ממש. אבל לא כן אעכו"ם שאינם מעצמיות אדם הראשון כלל וכנ"ל. ודו"ק היטב בזה, כי הוא נכון מאוד בסייעתא דשמיא.

שם דבר נקבע על הנפש שהיא עצמותו וגדרו ועלה בדעתי עוד ליישב ולומר, ששם 'אדם' קאי על הנפש, ולא מפאת חשיבות הנפש מכח ההשארה וכנ"ל, ורק מפאת דברי הרמב"ם ז"ל במורה (ה"א פרק

בתוספות יבמות (סא. ד"ה ואין) הקשו אהא (שם) ד'אתם קרוים אדם ואין העובדי כוכבים קרוים אדם', מהא דאמרינן בסנהדרין (נט.), 'אשר יעשה אותם האדם וחי בהם', כהנים לויים ישראלים לא נאמר, אלא 'האדם', ללמדך שאפילו עובד כוכבים כו'. ומבואר דגם עובדי כוכבים קרוים אדם.

עכו"ם קרוי 'האדם' על שם הגוף הנראה והתוספות כתבו, דרק 'אדם' אין נקראים, אבל 'האדם' נקראים, עיין שם. ויש להבין זה, דהנה השם 'אדם' יתכן שיהיה בשני פנים, אם שהוא על הנפש, ששם 'אדם' הושם עוד לאדם הראשון (ראה בראשית ה, ב), ונפש אדם הראשון היתה נצחית, ואם כן היה השם הזה אל נפשו, וכן ישראל שנפשותם נצחית (עיין דרך חיים במשנת כל ישראל ד"ה ואמר מנשה), אם כן השם אדם קאי על נפשם וכנ"ל. ואם שהוא על הגוף, וכגון בעכו"ם שאין נפשותם נצחית, ועל כן אין ראוי להיות שם אדם על נפשם, רק על גופם החשוב יותר מן הנפש, מפאת קיומו והשאר.⁴

ועיין בתקונים (תקון סו צח). וז"ל: אית 'אדם' ואית 'אדם', אית אדם דאיהו אדם דנשמתא, ואית אדם דגופא, דאיתמור ביה (תהלים קמד, ד) 'אדם להבל דמה' וכו', עכ"ל. והנה הבחינה בזה, בכל מקום שנאמר השם 'אדם' לדעת אם קאי אנפש - וממילא דקאי רק לישראל וכנ"ל, או קאי אגוף - וממילא דקאי רק אעכו"ם וכנ"ל, נראה שהסימן הוא אם נאמר 'אדם' בלא ה' הידיעה - אז קאי על הנפש הסתרת באדם, מה שאין כן כשנאמר 'האדם' בה' הידיעה - אז קאי על הגוף הנראה והנגלה. ועל כן שפיר כתבו התוספות ד'האדם' קאי אעובדי כוכבים, מה שאין כן 'אדם' בלא ה', ודו"ק.

האדם על שם הגוף - האם מתאים גם לישראל אולם נתיישבתי שאי אפשר לומר כן, דאם כן כמו שאין העכו"ם קרויים אדם - לפי ששם 'אדם' קאי על הנפש החשובה, ואצלם שאין נפשם חשובה אין ראוי שתקרא הנפש בשם וכנ"ל, אם כן הוא הדין בשם 'האדם' דקאי אגוף וכנ"ל, ראוי שיהיה רק אעובדי כוכבים לבד, דבישראל הוי להיפוך, דכיון דהגוף אינו חשוב אין ראוי שיקרא בשם. ואילו מתוספות דיבמות שם מוכח דשם 'האדם' קאי אשניהם - לישראל ואעובדי כוכבים, ושם 'אדם' קאי לישראל, לבד, עיין שם היטב [וייש ליישב ואין להאריך].

ישראל קרויים 'אדם' על שקיבלו חלקי נשמת אדם הראשון ונראה לענ"ד עוד טוב טעם בזה בסייעתא דשמיא, על פי המבואר בספר הגלגלים (פרק א) בהבנת דרשת

א) בבית האוצר מערכת א כלל ז אות א ד"ה והנה, האריך רבינו להוכיח שבכל מקום 'אדם' מתייחס לנפש.

ב) בבית האוצר שם ד"ה התוספות, כתב: "דנפש החיונית של הבעל חי הרי אינה נשאת (ראה קולת ג כא; פרק דרבי אליעזר פרק יא), כי היא כח הגוף בעלמא, הנעדר ונאפס במיתת הבעל חי. מה שאין כן חומר וגשם הבעל חי, דנשאר קיים גם אחרי המיתה. [וגם אחר כך שבלה ונרקב, נודע **במחקר** (אמונות ודעות מאמר שביעי פרק א; רמב"ם הלכות יסודי התורה פ"ד הלכה ג ו-ד; מורה נבוכים ח"א פרק עב) שאין הרקובן העָדָה, רק פירוד היסודות, דחלק העפר שבו נשאר, ושאר החלקים - הם אש רוח מים שבו, שביים כל אחד מהם לשורשם - ליסודות אש רוח מים וכנודע]."

ג) המשך לשונו: "ואולי זהו הנרצה באומרם ז"ל בזבחים (כה) אקרא ד'מדם הפר' (ויקרא ד, ה) - עיין שם דאמרו, מדם הפר

והדרת פני זקן - באשת חבר

האם לאחר מיתת תלמיד חכם עדיין נחשבת אשתו לאשת-חבר? | אשת-חבר שנפטרה בימי חנוכה
האם מספידים אותה כדין תלמיד חכם? | תוספות הסתפקו אם באשת-חבר לאחר מיתת בעלה יש "עשה
דכבוד תורה עדיף" | דעת רבינו שכבוד התורה הוא לכבד אשה "מפאת שהיתה פעם אשת תלמיד חכם"

היכי נעביד, אי איקום מקמה, מיסתתמן טענתיה דבעל דינה, לא איקום מקמה, אשת חבר הרי היא כחבר. אמר ליה לשמעיה, צא ואפרח עלי בר אווזא ושדי עלוזאי ואיקום (אעמוד, ולא יבין הבעל דין שמפניה אני עומד, רק יחשוב שמפני האווז הפורח ובר עלי אני עומד). ופריך, והאמר מר, מחלוקת - בשעת משא ומתן, אבל בשעת גמר דין, דברי הכל - דינין בישיבה, בעלי דינין בעמידה וכו'.

"וכתבו שם התוספות (ד"ה והאמר), וז"ל: אף על גב שהיה יכול להושיבה, כדאמר בסמוך עשה דכבוד תורה עדיף (פירוש), דשם בסוגיא הנ"ל אמרינן, דמותר להושיב תלמיד חכם המעיד, ואף על גב דאיכא עשה שיהיו העדים עומדים, דכתיב (דברים טו, יז) 'ועמדו שני האנשים', עם כל זה עשה דכבוד תורה עדיף, והכא נמי איכא עשה דכבוד תורה, שהיתה אשת חבר. איכא למימר שלא רצה להושיבה, שלא לסתום טענת בעל דינה וכו', או שמא אין באשת חבר לאחר מיתה (לאחר מיתת בעלה) עשה דכבוד תורה עדיף, עכ"ל, הרי שנסתפקו התוספות פה, אי עשה דכבוד אשת חבר היא גם לאחר מיתתו. ועניין הספק הוא, אי חשיבא אשתו אחרי מיתתו או לא'.

"וצריך עיון קצת, מדוע לא פשטו ספיקם זה מהך דכתובות (ג), דפטרין מחיוב כיבוד אשת אב אחרי מיתת האב. ויש לחלק בין כיבוד אשת אב, שהחייב הוא מפאת היותו בכלל כיבוד אב - וכרמב"ם (הלכות ממרים פ"ו ה"ט) וזוהר הרקיע (חלק העשין חרוז כד ד"ה והוריק), ועל כן כיבוד אב הרי הוא רק חיוב עצמי על גוף האב, שציותה תורה לכבד אותו, ועל כן כשמת האב אין באשתו עוד משום כבודו.

"מה שאין כן החיוב לכבוד תלמידי חכמים (עין קידושין לב), הרי איננו מפאת עצמותם, רק מפאת כבוד התורה, שכבוד התורה הוא אם מכבדים את הוגי התורה ויודעיה (עין פירוש המשנה אבות פ"ד מ"ח), ועל כן כבוד התורה היא גם אחרי מיתת התלמיד חכם - במה שמכבדים לאשה מפאת שהיתה פעם אשת תלמיד חכם, ודו"ק היטב."

יבוא לידי כך, ובטח לא בא הדבר כלל לאזנו של הדרת גאונו."

הגאון רבי יחיאל מיכל טוקאצ'ינסקי זצ"ל רומ' ישיבת 'עץ חיים' בעיה"ק ירושלים ומחבר הלוח לארץ ישראל המפורסם, השתתף פעם בהלוויה שנערכה בירושלים לאשת-חבר של רב גדול שנפטרה בימי החנוכה. באותו מעמד התעוררה השאלה האם מותר להספידה גם בעצם ימים אלו, כדין תלמיד חכם שנספד גם בימי החנוכה. תוך כדי דיבור ענה גאון ירושלמי אחד שנכח אף הוא שם, שאין להספידה, באמרו כי "אף על פי שאשת חבר הרי היא כחבר, וצריכים לחלק לה כבוד, אבל כבודה הוא בשביל בעלה - אין לזה דין חכם בפניו."

בספרו 'גשר החיים' (חלק ב פרק ט אות ד) מזכיר רבי יחיאל מיכל מקרה זה, וכותב כי "מכיון שהורה המורה - לא היה מהכבוד לשנות, ונהגו כדבריו, אבל אחר כך דנתי לפני הגאון ההוא שלפי עניות דעתי הרי זה דין חכם בפניו."

בין ההוכחות לשיטתו, הוא מציין למאי דמשמע בגמרא (עבודה זרה לט) שדין 'אשת-חבר הרי היא כחבר' נוהג גם לאחר מיתת בעלה, וכן חולקין לה כבוד לאחר מיתת בעלה (שבועות ל: ראה להלן), "שמע מינה שכבוד התורה נעשה שלה, והיא עצמה כחבר (וכדאמר אשתו כגופו). ושמא תאמר שאפילו לאחר מיתת בעלה אין זה אלא משום כבוד בעלה, דהיא יושבת על כבוד בעלה, לוא אפילו תאמר כן, על כל פנים מכיון שגם לאחר מיתת בעלה מגיע לה כבוד, נעשה הכבוד שלה."

בענין זה של כיבוד אשת-חבר לאחר פטירת בעלה החבר, דן רבינו הגה"ק רבי יוסף ענגיל ז"ע באתון דאורייתא (כלל ח סוף ד"ה ודע), וזו לשונו:

"עייני בש"ס שבועות (ב) דקאמר, דביתהו דרב הונא הוה ליה דינא קמיה דרב נחמן. אמר רב נחמן,

הגאון רבי שלמה זלמן סנדר כהנא שפירא זצ"ל אבד"ק קרינקי, נינו של הגאון רבי חיים מזואלוצין זי"ע, עלה לארץ ישראל לעת זקנותו, בשנת תרפ"א, והתיישב בשכונת שערי חסד, שם נודע כאחד מגדולי גאוני וצדיקי ירושלים עיה"ק ת"ו.

שנתיים לאחר מכן, ביום כ"ט שבט שנת תרפ"ג, נסתלק רבי זלמן סנדר לגני מרומים, והשאיר אחריו את אלמנתו הצדקנית אשת-חבר ע"ה, שנותרה אלמנה בודדה כאשר כל צאצאיה מתגוררים בחוץ לארץ.

לאחר פטירת בעלה הגדול, בא אחד הממונים של "גמ"ח הכללי שערי חסד", ובתואנות שונות ביקש להוציאה מן הדירה שהתגוררה בה עם בעלה מאז עלו לארץ ישראל. בצר לה, פנתה במכתב אל בנה הגדול הגאון רבי **אברהם דוב** זצ"ל אבד"ק קאוונא ובעל 'דבר אברהם', והתאוננה על מר גורלה.

רבה של קאוונא נחרד לראות בצערה של אמו ומיד הריץ אגרת אל מרא דארעא קדישא הגאון רבי **יוסף חיים זאנענפעלד** זצ"ל, שכיהן גם כגבאי ראשי של "גמ"ח הכללי שערי חסד", וביקש ממנו בתחנונים שיפעל לבטל את ההחלטה המצערת שהתקבלה בעניינה של אמו.

וכך הוא מבקש במכתבו^א: "הנה עניה זו, שסבלה כל ימי חייה בשביל אור עולמה, ושעתה עולם חשך בעדה בהלקח העטרה מעל ראשה, ותנחומיה קרובים יותר בהמצאה לכל הפחות בתוך אותן הכתלים שבתוכן יצאה נפשו בטהרה, והפרידה מהן בודאי היא כפרידה חדשה ממקור חיותה ומקדש חושיה. לכן מן הראוי לבלי לסבב לה צער וצרה עמוקים כאלו."

והוא מוסיף: "כדאי הוא אבא מארי הגאון הצדיק זצ"ל הכ"מ, שתהא אלמנתו העניה נדונית כאשת חבר כחבר גם לאחר מיתתו. כל העולם יודע שכל ימי חייו בלה בעוני ובצער ולא נהנה באצבע קטנה, וזה יהא ח"ו שכרה של אותה עניה? אקוה שלא

שמו חלק ב עמוד 193): "בכל מעשיו הקפיד להחיות את ההרגשים בכל פעם מחדש. כמה פעמים זכינו לשמוע בהלוויות של גדולי תורה, כי עצם הליווי מהווה 'כבוד התורה'... וכן בהלוויית אשת-חבר הרבנית בורגשטיין ע"ה, אשת הגרש"י זצ"ל (ראש ישיבת קרית מלך), שהתקיימה במוצאי שבת קודש, לאחר שנגמרו ההספדים נסע רבינו אחרי המיטה עד לקבורה, אחרי שעה אחת וחצי בלילה, ואמר כמה פעמים כי זה כבוד התורה שמלוים אשת חבר."

ג) בספק זה האריך שם רבינו באתון דאורייתא כלל ח. וראה עוד גליוני הש"ס שבועות בתוספות שם.

^א נדפס מכתב-יד בספר 'מכתבים ואגרות קודש' (מאוצרו של רבי יחיאל בן ציון פישראף ז"ל) עמוד 639.

ב) מסופר (גליון 'מוסף שבת קודש' ערב שבועות שנת תש"ע, עמוד 62), שכאשר נכנסה אלמנתו של הגאון רבי **מרדכי פוגרמאנסקי** זצ"ל למעונו של הגאון **בעל 'חזון איש'** זצ"ל, כדי לשאול אותו שאלה סבוכה שהיתה לה, וכשאמרו לו שהאשה הנכנסת היא אלמנתו של רבי מרדכי, קם ה'חזון איש' מלא קומתו לכבודה ולא ישב במקומו עד שגם היא התיישבה על הכסא. וראה שם בארוכה מה שפעל ה'חזון איש' לאחר פטירתו כשמע על הקושי בסידור החליצה לאלמנתו, שהתבטא: ויצון מה שמסופר על בנו הגאון רבי **שמואל** זצ"ל (בקרוא

ולפי זה יסתלק הראיה אשר הבאנו מש"ס סוטה (כז), דשם גם כן רק בשליחות דזכיה איירי, וכמו שהבאתי למעלה, ועל כן שפיר לא חשוב שם קינוי והבאה באחד, ואין ראייה מזה אשליחות ממש.

ספק טומאה בבית הבליעה הוי ספק טומאה ברשות היחיד - אף אם זה בעזרה

בנזיר (כט), תניא דחטאת העוף הבא על הספק קרב ואינו נאכל, דאין ללמוד מאשם תלוי דקרב ונאכל, דמה לאשם תלוי דהוי רק איסור אחד - חולין בעזרה, תאמר בחטאת העוף דהוי שני איסורים - נבילה וחולין בעזרה.

ובספר חידושי אריה דבי עילאי (דף ו: ד"ה ועוד; דף יב. ד"ה והנה עפ"י) הקשה, דאמאי לא קאמרה הברייתא דבחטאת העוף איכא שלשה איסורים, דהא אם אינו מחויב חטאת העוף הוי ליה המליקה נבילה, אם כן כשיאכלוהו הכהנים יטמאו בטומאת נבילת עוף טהור דמטמא בבית הבליעה (עין טהרות פ"א מ"א), וכשישהו במקדש הוי חיוב כרת (עין שבעות יד; תוספות כריתות יג: ד"ה אכל).

ומה שכתב האריה דבי עילאי ז"ל בספרו שם (ו: ד"ה ועוד) לתרץ, דלא היה כאן איסור מפאת טומאה, כיון דעזרה - רשות הרבים היא, כמבואר בפסחים (יט), ואם כן כיון דהוא חטאת העוף הבא על הספק, הוי ליה ספק טומאה ברשות הרבים דספיקו טהור (ס).

והרב הגאון מהר"י שמעלקיס שליט"א בהסכמתו שם תמה על זה, וז"ל: ומה שצריך עיון בדבריו מתוספות סוטה (כה: ד"ה ברשות) דהיכא דנולדה ספק טומאה במקום סתר - לא הוי ספק טומאה ברשות הרבים, עיין שם, והוא הדין הכא נולד הספק בבית הבליעה כו', עכ"ל.

והנה יש לתמוה עליו ז"ל ביותר מזה, ממשנה טהרות (פ"ד מ"ו), דמבואר שם דהא דספק טומאה ברשות הרבים ספיקו טהור, היינו רק כשדבר מונח על גבי קרקע ברשות הרבים, ויש ספק אם נגע בו האדם, או וודאי נגע וספק אם הוא מטמא, אבל אם דבר מונח על גופו של אדם ברשות הרבים, ויש ספק אם הוא מטמא, חשיב ספק טומאה ברשות היחיד וטמא, משום דגופו של אדם בכל מקום שהוא חשיב רשות היחיד לענין טומאה, ואפילו בהיותו ברשות הרבים, ועל כן הדבר המונח על גופו הוי כמונח ברשות היחיד, וחשיב ספק טומאה ברשות היחיד, עיין שם. ואם כן גם כאן בספק נבלת העוף שבבית הבליעה של האדם שפיר הוי ספק טומאה ברשות היחיד - אף על גב דהעזרה רשות הרבים, וצריך עיון.

מחלוקת בדרשת 'אלפים ואלף דור'

בגמרא סוטה (לא), דתניא רבי שמעון בן אלעזר אומר, גדול העושה מאהבה יותר מן העושה מיראה, שזה תלוי לאלף דור, וזה תלוי לאלפים דור, הכא כתיב (שמות כ. ו) 'אלאלפים לאהבי ולשומרי מצותי', והתם כתיב (דברים ז, ט) 'ולשומרי מצותיו לאלף דור'.

במכילתא יתרו (מסכתא בדחדש פרשה ו אות ו) על הכתוב (שמות שם) 'אלאלפים', איתא: אי 'אלאלפים' שומע אני מיעוט אלפים שנים, תלמוד לומר 'לאלף דור', לאין חקר ואין מספר, עכ"ל. ופליג אהך דהכא, עיין שם בזה ינחמנו (ד"ה מיעוט) ².

(א) וז"ל שם: "...ברישא בעי לאינסובי האי דבת בנים, וכל זמן דלא נסיב בת בנים לא מצי למינסב להנהו דלאו בת בנים כדאיתא בסוטה פרק ארוסה (כו), הרובא שנשא עקרה וזקנה ואין לו אשה ובנים מעיקרא, לא שותות ולא נוטלות כתובה... שמע מינה דכל זמן דאין לו אשה ובנים, אלו הנשים שאינן ראיות לילד דין נשים האסורות אית להו לגבי דידיה...".

חיוב לישא אשה בת בנים מעיקרא

בגמרא סוטה (כו), והרובא (בחוה, רש"י) שנשא עקרה וזקנה, ואין לו אשה ובנים מעיקרא, לא שותה ולא נוטלת כתובה.

עיין שו"ת חכם צבי (ח"א סימן מא אות יח) דדן מכאן, דמי שאין לו בנים אסור מן התורה לישא אשה שאינה בת בנים, אפילו דעתו לישא עליה עוד בת בנים, רק חיוב לישא בת בנים מעיקרא, עיין שם ^א.

האם ממעטים מ'איש' אף קטן בן תשע

'איש' (שמות יב, ג; במדבר יט, יח) דממעט קטן (עיין פסחים צא; יומא מג), מצינו לפעמים דאינו ממעט רק קטן פחות מכן תשע שנים ויום אחד, עיין רמב"ם הלכות סוטה (פ"א ה"ו), דהמקנא מקטן פחות מכן תשע כו' אינו קינוי. ובכסף משנה וז"ל: ומשמע לרבינו דלא מימעטי (מקרא ד'ושכב איש אותה' (שם ה, יג) אלא כשהוא פחות מכן תשע שאינו ראוי לשכיבה, אבל בן תשע ויום אחד כיון שביאתו ביאה (יבמות סח) - 'איש' מיקרי לגבי שכיבה, עכ"ל. ומקור הדבר מש"ס סוטה (כו), דאמר דאין מקנין מקטן משום ד'איש' (שם) אמר רחמנא, ולא קטן. וסבירא ליה להרמב"ם דקאי רק אפחות מכן תשע, כיון דהאי 'איש' לגבי שכיבה כתיב, ועל כן כל שראוי לשכיבה מיקרי 'איש'.

אולם דעת התוספות בסוטה שם (ד"ה אבל), דלגמרי ממעט קטן, אפילו יותר מכן תשע, עיין שם היטב, ואם כן לדעת התוספות כל היכא דכתיב 'איש' ממעט קטן לגמרי, ואפילו כתיב גבי שכיבה וביאה.

אם יש להוכיח ששליח נחשב כאדם אחר - לא כמשלח

נסתפקתי, הא דקיימא לן (קידושין מא): שליחו של אדם כמותו - מהו הכוונה בזה, אם הכוונה שגופו של שליח נחשב כגוף המשלח, או השליח לאדם אחר נחשב רק שהמעשה אשר הוא עושה בשליחותו על כל פנים מתייחסת למשלח, ונחשב שהמשלח עשה המעשה ההוא, או דלמא גם המעשה איננה מתייחסת למשלח רק לשליח, ונחשב שהשליח עשה המעשה - לא המשלח, רק שהתורה גזרה שאף שאדם אחר עשה המעשה, לא הוא, עם כל זה כיון ששלחו לכך מועלת המעשה של האחר עבורו כאלו עשאה הוא, ודו"ק.

ויש להביא ראייה מש"ס סוטה (כז), דאמר במי שנתחרש או שנשתטה או היה בבית האסורין וקניאו בית דין לאשתו, דאם נשתפה אחר כך אינו מביא ומשקה אותה, משום דכתיב (במדבר ה, יד-טו) 'וקניא' 'והביא', על כן בעינן קינוי והבאה באחד, עיין שם ברש"י (ד"ה וקניא). ושם (כה.) ברש"י (ד"ה עבדין) כתב, דקניני בית דין הוא מטעם שליחות, דזכות הוא לבעל לקנאות באשתו אם רואין אותה פרוצה במעשיה, וזכיה מטעם שליחות (עיין רש"י גיטין ט: ד"ה יחזור), עיין שם היטב. ואם כן יש משם ראייה דהשליח כאדם אחר נחשב, דאם השליח כבעלים או שהמעשה מתייחסת לבעלים ראוי שיוחשב קינוי והבאה באחד.

אולם יש לומר, דנהי דזכיה מטעם שליחות, היינו רק שמועלת עבור מי שהיא זכות לו, אבל המעשה איננה מתייחסת אל בעל הזכות רק אל העושה, וגם אין גוף העושה נעשה כגוף של בעל הזכות. ואין מזה ראייה לשליחות ממש שלא תתייחס המעשה למשלח, או שלא יחשב גוף השליח כגוף המשלח, דשפיר יש לחלק בין שליחות ממש - ששלחו בפירוש לכך, לבין זכיה - אף על גב דזכיה מטעם שליחות, ודו"ק.

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

"כל מי שיסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושר בעולם העליון"

(הבטחתו של רבינו ז"ע סמוך להסתלקותו, באזני חתנו הגה"צ רבי יצחק מענדל מארגנשטערן זצ"ל - מייסד וראש חברת 'אוהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון ולתרומות:
טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com